

શ્રી વીતરાગાય નમઃ ।

આલોચના પાઠ.

(ગુજરાતી શબ્દાર્થ અને ભાવાર્થ સહિત)

ભાષાંતર કર્તા:—

જૈન મહિસારત્ન શ્રીમતી સલિસમહેન મુન્યાદ

O. T.
R. N. 130

14 MAR 1930

પ્રકાશક—

શેઠ કપુરચંદભાઈ ગલાળ-જવાસ (મહીકાંડા)

તથા

શેઠ નાગજીભાઈ વીરચંદ, સેક્રેટરી,

જૈન પાદશળા-નવાગામ (મહીકાંડા)

ચોથી આવૃત્તિ]

વીર સં. રૂ. ૫૬

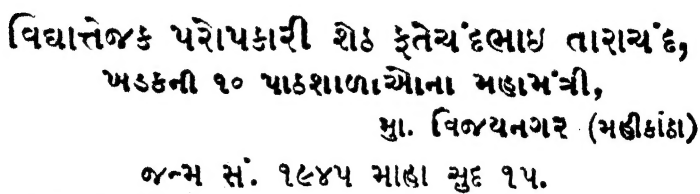
[પ્રત ૧૦૦૦

“જૈન વિજય” પ્રિન્ટીંગ પ્રેસ—મુદ્રિતમાં મુળચંદ કસનદાસ

કાપડિયાએ છાપ્યું.

૨૫૧૦૭

21. 5. 1948

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૉપીરાઈટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૧૫૧૦૭ વર્ગિક

પુસ્તકનું નામ આલોચના ૫૧૪

વિષય ૮૨૪:૪૪૬૫

આલોચના પાઠ.

(ગુજરાતી અર્થ સહિત.)

દોહા.

નન્દ પાંચો પરમ ગુરુ, ચૌવીસો જિનરાજ ।
કરું શુદ્ધ આલોચના, સિદ્ધ કરનકે કાજ ॥૧॥

શબ્દાર્થ.

વન્દું=નમસ્કાર કરું છું.
પરમગુરુ=પરમેષ્ઠી=અહિંત, સિદ્ધ, આચાર્ય, ઉપાધ્યાય, સર્વ-સાધુ.
જિનરાજ=તીર્થંકર, અહિંત, જે વીતરાગ,^૧ સર્વજ્ઞ,^૨

અને હિતોપદેશક^૩ હોય તે.

શુદ્ધ=ખરા અંતઃકરણથી.
આલોચના=પસ્તાવો, સિદ્ધ કરનકે=કાર્ય સાધવાને (મોક્ષપદ મેળવવાને)
કાજ=માટે.

૧. વીતરાગ-અદર દોષ રહિત-દોષનાં નામ-રાગ, દ્વેષ, ભૂખ, તરસ, મોહ, ચિંતા, ધડપણ, જન્મ, મરણ, ખેદ, સ્વેદ, મદ, રોગ, લય, રતિ, વિરમય, નિદ્રા, શોક.

૨. સર્વજ્ઞ-ત્રિકાલજ્ઞાની-સર્વ સર્વજ્ઞ તીર્થંકર હોતા નથી. તીર્થંકર યધા સર્વજ્ઞ હોય.

૩. હિતોપદેશી-સંસાર-દુઃખમાંથી છોડી મોક્ષ પ્રાપ્ત કરે તેવો ઉપદેશ દેનાર.

ભાવાર્થ—પંચપરમેષ્ટિને અને ચોવીસ તીર્થ કરને નમસ્કાર કરેં છું. કાર્ય સાધવાને ખરા અંતઃકરણથી પસ્તાવો કરેં છું.*

મનહરણુ છંદ.

સુનિયે જિન અરજ હમારી, હમ દોષ કિયે અતિ ભારી ।
તિનકી અવ નિવૃત્તિ કાજ, તુમ શરણ લિયો જિનરાજ ॥

શબ્દાર્થ.

સુનિયે=સાંભળો,

અર્જ=પ્રાર્થના.

હમ=અમે.

દોષ=પાપ.

કિયે=કર્યાં.

તિનકી=તેના.

અખ=હવે.

નિવૃત્તિ=નિવારણુ, દૂર કરવા.

તુમ=તમારો.

શરણુ=આશરો.

લિયો=લીધો.

ભાવાર્થ—હે જિનેશ્વરજી, હમારી પ્રાર્થના સાંભળો; તહમે ધણું મોટાં પાપ કર્યાં છે, તેના નિવારણુ માટે હે ભગવન્ ! હમણું તમારે આશરો લીધો છે.

एक बे ते चौ इन्द्री वा, मन रहित सहित जे जीवा ।
तिन् । नहीं करुणाधारी, निर्दय हो घात विचारी ॥२॥

* ખીજો અર્થ—ખરા અંતઃકરણથી આલોચના પાઠ રચું છું.
(એ) કાર્ય સાધવાને પંચ પરમેષ્ટિને અને ચોવીસ તીર્થ કરને નમસ્કાર કરેં છું.

શબ્દાર્થ.

ઇન્દ્રી=ઇન્દ્રીવાલા.	વિચારિ=મન કર્યું.
મનરહિત=અસંજી, મન વગરના	વા=અથવા.
સહિત (મન)=સંજી, મનવાલા.	હો=થઇને.
કરૂણા=દયા.	ધારી=(ધારણ) કરી.
નિર્હય=દુષ્ટ.	ધાત=હિંસા.

ભાવાથ—એક, બે, ત્રણ, ચાર ઇન્દ્રીવાળા અથવા (પાંચ ઇન્દ્રીવાલા) સંજી અસંજી જીવ છે; તેની દયા કરી નહિં; અને દુષ્ટ થઇને તેની હિંસામાં મન કર્યું.

સમરમ્ભ સમારંભ આરંભ, મન વચ તનુ કીનો પ્રારંભ ।

કૃતિ કારિત મોદન કરકે, ક્રોધાદિ ચતુષ્ટય ધરકે ॥૩॥

શત આઠ જો ઇન મોદનતે, અઘ કીને પરછેદનતે ।

તીનકી ક્યા કહોં કહાની, તુમ જાનત કેવલજ્ઞાની ॥૪॥

૧ ઇન્દ્રી પાંચ છે—૧ ચામડી, ૨ જીભ, ૩ નાક, ૪ આંખ, ૫ કાન, (સ્પર્શ રસ ઘ્રાણ ચક્ષુ શ્રોત્ર).

એક ઇન્દ્રીવાલા જીવને ફક્ત સ્પર્શ ઇન્દ્રી હોય છે. દાખલા—પૃથ્વી, જલ, પવન, તેજ, વનસ્પતિના જીવ.

બે ઇન્દ્રી જીવને સ્પર્શ રસ હોય છે. દા. ગેળ, પોરા વિગેરે. ત્રણ ઇન્દ્રી જીવને સ્પર્શ રસ ઘ્રાણ હોય છે. દા. કીડી, માંકડ વિગેરે. ચાર ઇન્દ્રી જીવને સ્પર્શ રસ ઘ્રાણ ચક્ષુ હોય છે. જેવા કે-માખી, ભમરો વિગેરે. પાંચ ઇન્દ્રીવાલાના બે ભેદ—૧. મનવાલા. ૨. મન મગરના. મન વગરનાનો. દાખલા—સમુદ્રમાં એક જાતનો મચ્છ થાય છે તે; એક જાતનો પોપટ; મન સહિત=સંજી=મનુષ્ય, પશુ વિગેરે.

શબ્દાર્થ.

સમરંભ=હિંસા થાય એવાં	ચતુષ્ટય=ચાર.
કામને માટે પાકો	ધરકે=લાવીને, ને લીધે.
વિચાર થયો.	શત આઠ=૧૦૮
સમારંભ=હિંસા થાય એવાં	ઘન લેદનતે=એ રીતે, એ
કામનાં સાધન મેળવવાં.	પ્રમાણે.
આરંભ=હિંસા થાય એવાં, કા-	જનત=જાણો છો.
મની શરૂઆત કરવી.	અધ=પાપ.
કૃતિ=પોતે કરી.	કીને=કર્યા.
કારિત=ખીજા પાસે કરાવી.	પર=ખીજાને.
મોદન કરકે=ટેકો આપી તેને	છેદનતે=દુઃખ દેવાથી.
માટે ખુશી થઈ.	કહાની=વાત.
વચન=શબ્દથી, મોઢેથી.	ક્યા=શું.
તનુ=શરીરથી.	કેવલજ્ઞાની=સર્વજ્ઞ.
કોધાદિ=ક્રોધ, માન, માયા,	
લોભ.	

ભાવાર્થ—ક્રોધ, માન, માયા, લોભને લીધે પોતે કરી, ખીજા પાસે કરાવી કે તેને ટેકો આપી (એટલે $૪ \times ૩ = ૧૨$ પ્રકારે) મનથી વચનથી કે શરીરથી (એટલે $૧૨ \times ૩ = ૩૬$ પ્રકારે) હિંસા થાય એવાં કામ માટે પાકો વિચાર થયો, તેને માટે સાધન મેળવ્યાં અથવા તેની શરૂઆત કરી (એટલે $૩૬ \times ૩ = ૧૦૮$) એ પ્રકારે પારકાને દુઃખ દેવાથી જે પાપ કર્યાં તેની શું વાત કહું? હે સર્વજ્ઞ ભગવાન! તે તમે જાણો છો.

વિપરીત એકાંત વિનયકે, સંશય અજ્ઞાન કુનયકે ।

વશ હોય બહુરિ અવ કીને, વચસે નહિ જાત કહીને ॥૨૧॥

શબ્દાર્થ.

૧ વિપરીત=ઉલટાપાણું.	કુનયકે=મિથ્યાત્વને-મિથ્યા દર્શનને.
૨ એકાન્ત=એક ગુણ પકડી મત કરવો તે.	વશ હોય=ને તાબે થઈ, ને લીધે
૩ વિનય=અરા ખોટાને સ- રખું માનવું તે.	બહુરિ=ઘણાએ
૪ સંશય=શંકા.	જાત=શકાય
૫ અજ્ઞાન=શાસ્ત્ર (ધર્મ કર્મ) થી અજાણપણું.	કહીને-કહી અચસે=મોઢેથી

- ૧ વિપરીત-યજ્ઞમાં જીવનો ધાત કરે તે સ્વર્ગે જાય ! જળ ગાળીને પીવું, વળી વહેતી નદીમાં વાંધો નહી. શરીર ઘોઈ ચર્મ પર બેસી પુગ્ન પાઠ કરવા વિગેરે.
- ૨ એકાન્ત-જુદ્ધમુનિ કર્મવશ ચારિત્રથી બ્રહ્મ થયા, તેને પિહિતાશ્રવ ગુરુએ હેદોપસ્થાપના લેવા કહ્યું પણ લઈને લીધે જુદ્ધ મુનિએ માન્યું નહીં, જુદ્ધો ધર્મ કાઢ્યો, લાલ કપડાં પહેર્યાં તેમજ અશુદ્ધ વસ્તુ પણ પાત્રમાં પડી એટલે શુદ્ધ માની.
- ૩ વિનય-સારા કે નહારા દેવ, શાસ્ત્ર અને ગુરુને સરખા માનવા, દૃષ્ટાંત કે પંચાગ્નિ તપ કરનાર, હાથમાં પત્થર લઈ ઉંચો રાખી તપ કરનારની સેવા કરવી.
- ૪ સંશય-જુદ્ધ જુદ્ધ ધર્મ જોઈને કોઈપણ નિશ્ચય નહી કરવો અને બધામાં શંકા કરવી.
- ૫ અજ્ઞાન-જૈન મતથી ઉલટુંજ ચાલવું-મુસલમાન રાત્રે ખાય ! પુનર્જન્મ નથી ! વિગેરે.

ભાવાર્થ—વિપરીત, એકાન્ત, વિનય; સંશય, અને અજ્ઞાન (એ પાંચ) મિથ્યાત્વને લીધે ઘણાંએ પાપ કર્યાં; તે મોઢેથી કહી શકાય એમ નથી.

કુગુરોંકી સેવા કીની, કેવલ અદયાકર મીની ।

તામેં મિથ્યાત્વ વઢાયો, ચહું ગતિમેં દોષ ઉપાયો ॥૬॥

શબ્દાર્થ.

કુગુરોંકી=પાખંડી ગુરૂની.

કેવલ=તદન, ફક્ત.

અદયા=નિર્દયતા

કર=થી, માં,

ઉપાયો=મેળવ્યો.

ભીની=ભીંજાયલો, લવલીન.

મિથ્યાત્વ=મિથ્યા દર્શન.

વઢાયો=વધાર્યો.

ચહુંગતિ=નરક, તિર્યંચ, મ-

નુષ્ય અને દેવગતિ.

દોષ=પાપ.

ભાવાર્થ—તદન નિર્દયતામાં લવલીન પાખંડી ગુરૂની સેવા કરી, તેમાં મિથ્યાત્વ વધાર્યો અને ચારે ગતિમાં ભ્રમણ કરીને પાપ મેળવ્યું.

હિંમ્પા પુન ઝૂઠ જો ચોરી, પરબનિતાસે દગ જોડી ।

આ મ્મ પરિગ્રહ ભીને, પન પાપ સો યાવિધિ કીને ॥૭॥

શબ્દાર્થ.

હિંસા-ઉત્તમ (ગદ્ગદત) થી

જીનો વિયોગ કરવો.

જૂઠું ત્ય વચન.

ચોરી=આખ્યા વગરની વસ્તુ લઈ લેવી તે.

પરિગ્રહ=પર પદાર્થ પર મમત્વ

રૂપ પરિણામ.

આવિધિ=આવી રીતે.

પુન=વળી.

વનિતા=સ્ત્રી.

દગ=દષ્ટિ.

જેડી=મેળવી.

લીને=લીન.

ભાવાર્થ—હિંસા (કરી), અસત્ય વચન (બોલ્યો), ચોરી (કરી), પારકો સ્ત્રી સાથે દષ્ટિ મેળવી, પરિગ્રહથી થતી હિંસામાં લીન રહ્યો, આવી રીતે પાંચ પાપ કર્યા.^૧

સ્પર્શ રસન ગ્રાણનકો, દગ કાન વિષય સેવનકો ।

વહુ કર્મ કિયે મનમાને, કુછ ન્યાયાન્યાય ન જાને ॥૮॥

શબ્દાર્થ.

સ્પર્શ=અડકવાની શક્તિ

રસ=ચાખવાની શક્તિ

ગ્રાણુન=સુંઘવાની શક્તિ.

વિષયસેવનકો=વાસના ભોગ-
વવાને.

મનમાને=મરજીમાં આવે તેવા

કુછ=કંઈ

ન્યાયાન્યાય=ખરું ખોટું.

ભાવાર્થ—અડકવાની, ચાખવાની, સુંઘવાની, જોવાની અને સાંભળવાની વાસનાઓ ભોગવી મરજીમાં આવે તેવા ઘણાંએ કર્મ (પાપ) કર્યાં તેમાં કંઈ ખોટું જાણ્યું નહિ.

૧. માટે આવકે એ પાંચ પાપને સ્થૂલપણે ત્યાગવાં જોઈએ. તેમ થાય તો પાંચ અણુવત પાલ્યા કહેવાય. એ દરેક પાળતાં પાંચ અતિચાર છોડવાના છે તે રતનકરણ આવકાચાર જોઈ ત્યજવા. પરિગ્રહ ૨૪ પ્રકારના છે તેમાંથી ૧૪ અંતરંગ ને ૧૦ બહિરંગ, એ બહિરંગ (ક્ષેત્ર, મકાન, હિરણ્ય, સુવર્ણ, ધન, ધાન્ય, દાસી, દાસ, કુખ્ય, ભાણ) નું પ્રમાણ આવકે રાખવાનું છે.

ફલ પંચ ઉદંબર સ્વાયે, મધ માસ મધુ ચિત માયે ।

નહીં અષ્ટમૂલ ગુણ ધારે, સેયે કુવિસન દુઃસ્વકારે ॥૧॥

શબ્દાર્થ.

પાંચ ઉદંબર=પીપળો, વડ, ગુ-

લર, કહુમ્બર, પાકર.

દુઃસ્વકારે=દુઃખદાયક.

સેયે=સેવ્યાં.

મધ=મદિરા, કેરી પદાર્થ.

કુવિસન=ખરાબ વ્યસન.

માંસ=મેદોન્દ્રો વિગેરેનું કલેવર.

અષ્ટમૂલગુણુ=આઠ મુખ્ય ગુણુ.

સાવાર્થ—પીપળો, વડ, ગુલર, કહુમ્બર, અને પાકર એ આઠનાં ફલ અને મધ, માંસ અને મધ મનને લાગ્યાં. એટલે આઠ મૂલ ગુણુ ધારણુ કીધાં નહિં, તેમજ દુઃખદાયક સાત ખરાબ વ્યસન સેવ્યાં.

બાઈસ અમદ્ય જિન ગાયે, સોમી નિશિદિન મુંજાયે ।

કુછ મેદામેદ ન પાયો, જ્યોં ત્યોં કર ઉદર ભરાયો ॥૧૦॥

૧. સાત વ્યસનનાં નામ—૧ જુગાર, ૨ માંસ લક્ષણ, ૩ મદિરાપાન, ૪ વેશ્યાગમન, ૫ શિકાર, ૬ ચોરી, ૭ પરસ્ત્રીગમન.

૨. આઠ મુખ્ય ગુણુ દરેક આવકમાં હોવા જોઈએ. એના વગર આવકની ગણતરીમાં અવાતું નથી. પાંચ ઉદંબર અને ત્રણ મકાર (મધ-માંસ-મધુ) ને આઠ મૂલગુણુ કહે છે. કેટલાંક પાંચ આણુવત (જુઓ છન્દ ૭ મે.) અને ત્રણ મકારને આઠ મૂલગુણુ કહે છે.

શબ્દાર્થ.

આઘસિ=આવીસ.

સો લી=તે પણ.

ઉદર=પેટ.

ગાયે=કહ્યા.

નિશિ=રાત્રે.

ભુંજાયે=ખાંધી.

અલક્ષ્ય=નહિં ખાવા લાયક વસ્તુ

ભેદાભેદ=તકાવત, ગેર તકાવત.

પાયે=જેયો.

જયેાં ત્યેાં=જેમ તેમ

કર=કરીને.

ભરાયો=ભર્યું.

ભાવાર્થ—આવીસ નહિ ખાવા લાયક વસ્તુ જિનેશ્વર ભગ-
વાને કહી છે; તે પણ રાત્રે દિવસે ખાધા, તેમાં કંઈ તકાવત
ગેર તકાવત જેયો નહિં અને જેમ તેમ કરી પેટ ભર્યું.

અનંતાનુ સુવંધી જાનો, પ્રત્યાખ્યાનાપ્રત્યાખ્યાનો ।

સંજ્વલન ચૌકડી ગુનિયે, સબ ભેદ સો ષોડશ સુનિયે ॥

પુનિ હાસ્ય અરતિરતિશોગ, મયગ્લાનિ ત્રિવેદસંયોગ ।

પનવીસ જો ભેદ મયે રૂમ, રૂનકે વશ પાપ કિયે હમ ॥

૧ આવીસ અલક્ષ્ય—૧ ઓળા, ૨ જલેખી, ૩ રાત્રિ ભોજન, ૪ ખડુ-
ખીજ, ૫ વેગણ, ૬ અથાણું, ૭ પીપલાના
ફલ, ૮ વડના ટેટા, ૯ શુલરનાં ફલ, ૧૦ કહું-
ખર ફલ, ૧૧ પાકર ફલ, ૧૨ અન્નણ્યું ફલ,
૧૩ કંદમૂલ, ૧૪ માટી, ૨૫ વિપ, ૧૬ માંસ,
૧૭ મધ, ૧૮ માખણ, ૧૯ મદિરા, ૨૦ તુચ્છ
ફલ, ૨૧ અરક, ૨૨ ચલિતરસ.

શબ્દાર્થ.

અનંતાનુબંધી=અનંત સંસારમાં ભ્રમણ કરાવવાલા મિથ્યા તત્વ પોષાક

યુની=વળી

હાસ્ય=મશ્કરી કરવી તે

રાત=પ્રીત

અરતિ=અપ્રીતિ

^૩પ્રત્યાખ્યાન=સાધારણ

^૪સંબલન=તદ્દન ઓછો

સખ=બધા

રોગ=દિલગીરી

^૨અપ્રત્યાખ્યાન=જરા ઓછો ચોકડી=ચાર (ક્રોધ માન, માયા, લોભ)

ગુનિયે=ગુણિયે

ગ્લાનિ=સુગ

ત્રિવેદ=પુરૂષવેદ, સ્ત્રીવેદ, નપુંસક વેદ

સંયોગ=મેલાપ જોડાણ

સુનિયે=સાંભળીયે-થાય

પનવીસ=પચ્ચીસ

ઈમ=એમ

૧. દષ્ટાંત-પત્થરની ઘાટને સાંધવા ગમે તેટલો પ્રયત્ન કરીએ પણ સંધાય નહીં, તેમ અનંતાનુબંધી કષાય હોય ત્યાં સુધી રાગ દ્વેષ ઘટે નહીં, તેથી સમ્યક્ત મેળવે નહીં.

૨. દષ્ટાંત-હળથી પાટેલી રેખા પાછી પુરાઈ જાય માટે અનંતાનુબંધી કરતાં ઓછો કષાય રહે તેથી સમ્યક્ત હોવા છતાં આવકના વ્રત ધારણ થાય નહિં.

૩. દષ્ટાંત-રેતીમાં રેખા પવન આવે કે પુરાઈ જાય તેમ ઉપરના બન્ને કષાય કરતાં ઓછો રાગદ્વેષ રહે અને તેથી આવકનાં વ્રત પાળી શકાય પણ મુનિનાં વ્રત ધારણ કરી શકાય નહિં.

૪. દષ્ટાંત-પાણીમાં લાકડી મારતા પાણી જીરું પડે પણ તરતજ મળી જાય છે, તેમજ સંબલનકષાયથી વેરભાવ તદ્દન ઓછો રહે છે. એટલો પણ કષાય રહે તેથી કેવલજ્ઞાન થાય નહિં.

ભાવાર્થ—અનંતાનુબંધી, અપ્રત્યાખ્યાન, પ્રત્યાખ્યાન
અને સંબલન એને (ક્રોધ, માન, માયા અને લોભ એ)
ચાર વડે ગુણીયે તો બધા મળી સોળ લેદ થાય; વળી
મશકરી, પ્રીતિ, અપ્રીતિ, શોક, લય, સુગ, પુષ્પલીંગ, સ્ત્રીલીંગ,
નપુંસકલીંગ (એ નવ-નોકપાય) નો મેળાપ થાય; એમ
જે પચ્ચીસ કપાયના લેદ થયા, તેને વશ થઇ હુમોએ
પાપ કર્યાં.

નિદ્રાવશ શયન કરાયા, સ્વપ્નેમેં દોષ લગાયા ।

ફિર જાગ વિષય બન ધાયો, નાનાવિધિ વિષફલ સ્વાયો ॥૧૩॥

શબ્દાર્થ.

નિદ્રા=ઉંઘ.

શયન કરાયા=સુતો.

ફિર=પાછો

જાગ=જાગીને

વિષયવન=ઇન્દ્રીની વાસનારૂપી
વન.

વિષફલ=ઝેરનાં ફલ (ખરાબ
પરિણામ ઉપજાવે
એવાં પાપ)

ભાવાર્થ—ઉંઘને આધીન થઇ સુતો ત્યારે સ્વપ્નામાં
પાપ કર્યું; પાછો જાગીને ઇન્દ્રીની વાસનારૂપ વનમાં દોડયો.
અને જુદી જુદી જાતનાં ઝેરી ફલ ખાધાં (પાપ કર્યાં.)

આહાર વિહાર નિહારા, इनमें नहीं यत्न विचार ।

વિનદેસે ધરા ઉઠાયા, વિન સોધા મોજન સ્વાયા ॥૧૪॥

શબ્દાર્થ.

આહાર=ખાવું તે	વિનસોધા=તપાસ્યા વગર
વિહાર=ચાલવું તે	વિચારા=કરી
નિહાર=(મળમૂત્રાદિ) ત્યાગવું તે	ધરા=મુકયું.
ચત્ન=કોશિષ	ઉઠાયા=ઉઠાવ્યું.
ખિનદેખે=જોયા વગર	

ભાવાર્થ—ખાવામાં, ચાલવામાં કે (મલમૂત્ર) ત્યાગવામાં એ (ત્રણ) માં કોશીશ કરી નહિ. વળી વગર જોયે મુકયું અને ઉઠાવ્યું (તેમજ) વગર તપાસે ભોજન કર્યું.

જબહીસો પ્રમાદ સતાયો, बहु विधि विकल्प उपजायो ।

कुछ सुधि बुधि नाहिं रही है, मिथ्या मति छाय गई है ॥ ૧૫ ॥

શબ્દાર્થ.

પ્રમાદ=આળસ.	સુધી=સાન.
જળહી=જ્યારે.	બુધિ=અક્ષલ,
સતાયો=ઘેરાયો.	મિથ્યામતિ=કુમતિ,
વિકલ્પ=વિચાર.	છાય ગઈ=ફેલાઈ ગઈ.

ભાવાર્થ—જ્યારે આળસથી ઘેરાયો ત્યારે ધણી ધણી રીતના વિચાર ઉત્પન્ન કર્યા; તેમાં જરા સાન કે અક્ષલ રહી નહી; એટલે કુમતિ ફેલાઈ ગઈ.

मर्यादा तुमढिग लीनी, सोभी सदोष हम कीनी ।

सो भिन्न भिन्न किम कहिये, तुम ज्ञान बिषे सब लहिये ॥

શબ્દાર્થ.

મર્યાદા=પ્રતિજ્ઞા, બાધા, નિયમ	લિપ્ત લિપ્ત=બુદ્ધી બુદ્ધી.
ઢિગ=સમક્ષ.	કિમ=કેવી રીતે.
લીની=લીધી.	વિષે=માં.
સદોષ=પાપવાળી.	લહિયે=દેખાય છે.

ભાવાર્થ—તમારી સમક્ષ પ્રતિજ્ઞા લીધી, તે પણ હમે પાપવાળી કીધી (તોડી); તે બુદ્ધી બુદ્ધી કેવી રીતે કહીયે, તમારા જ્ઞાનમાં બધું દેખાય છે. (તમે બધું જાણો છો.)

હાહા ! मैं दुष्ट अपराधी, तन जीवोंका जो विराधी ।

स्थावर रक्षा ना कीनी, उमें करुणा ना लीनी ॥१७॥

શબ્દાર્થ.

હાહા=અરેરે !	હુદ્=પાપી કૂર.
તસ=સ્થાવર સિવાય બધા	સ્થાવર=(પૃથ્વી, જલ, પવન,
(એ ઈન્દ્રી, ત્રણ, ચાર અને	તેજ, વનસ્પતિ) એકેન્દ્રી
પંચેન્દ્રા સંસ્રી અસંસ્રી	કરુણા=દયા.
જંગમ જીવ)	અપરાધી=ગુન્હેગાર.
વિરાધી=ઘાતક.	રક્ષા=સંભાળ.
ઉરમેં=હૃદયમાં.	

ભાવાર્થ—અરેરે ! હું પાપી ગુન્હેગાર જંગમ જીવોનો ઘાતક છું; મેં એકેન્દ્રી જીવની સંભાળ રાખી નહી, અને હૃદયમાં દયા આણી નહીં.

પૃથિવીં બહુ સ્વોદ કરાઈ, મહલાદિક જગહ ચુનાઈ ।

વિનછાનો પાની ઢોહલો; પંચાસે પવન ઝૂકોલો ॥૧૮॥*

શબ્દાર્થ.

પૃથિવી=જમીન.

મહલાદિક=મકાન વિગેરે.

ડોહલો=ઢોલ્યું.

ઝૂકોલો=નાંખ્યો, વીંજ્યો.

ખોદ કરાઈ=ખોદાવી.

ચુનાઈ=ચણાવ્યા.

પંચાસે=વિજણાથી.

છાનો=ગાળ્યા.

પાની=પાણી.

ભાવાર્થ—ઘણી જમીન ખોદાવી, મકાન વીગેરે જગ્યા ચણાવી, ગાળ્યા વગરનું પાણી ઢોલ્યું (તેમજ) વિજણાથી પવન વીંજ્યો.

હા હા ! મેં અદયાચારી, બહુ હરિત જો કાય વિદારી ॥

જામેં જીવોંકે સંદા, હમ સ્વાયે ધર આનંદા ॥૧૯॥*

* છન્દ ૧૮, ૧૯ અને ૨૦ માં સ્થાવર રક્ષા કેવી રીતે નહીં થઈ તેનાં દષ્ટાંત છે. પછીના છંદમાં ત્રીસ હિંસા કેવી રીતે થાય છે, તે દર્શાવ્યું છે. વનસ્પતિ એ જાંતની હોય છે. ૧ પ્રત્યેક=જે પુદ્ગલમાં એક જીવ. દષ્ટાંત—કેરી. ૨. સાધારણ—જે પુદ્ગલમાં અનેક જીવ-દષ્ટાંત બટાકા, સકરીયા—એના કટકા કરીએ અને છાલવાલા જેટલા કટકા રોપીએ તે બધા ઉગે છે એટલે કંદમૂલમાં અનેક જીવ હોય છે. તેથી આવકને અભક્ષ્ય છે, માટે આવકે તે ત્યજવું જ જોઈએ. છંદમાં કહ્યું છે તેમ જેમાં વધારે જીવ તેમાં વધુ સ્વાદ માની તે આનંદથી ખાવું એ પુરી નિર્દયતા છે.

શબ્દાર્થ.

અદ્યાચારી=નિર્દય આચાર- વાળો.	હરિત=લીલી (વનસ્પતિ)
કાય=પુદ્ગલ, શરીર.	વિદારી=કાપ્યાં.
જામે=જેમાં અને તેમાં.	ખંદા=જથો, ઢગલો.

ભાવાર્થ—અરેરે ! હું નિર્દય આચારવાળો છું. મેં ઘણી વનસ્પતિકાય કાપ્યાં, અને જેમાં જથાખંધ જીવ હતા તેને ખુશી થઇ થઇને ખાધા.

હાહા ! मैं प्रमाद वशाई, बिन देखे अग्नि जलाई ।

तामध्य जीव जो आये, ते सब परलोक सिधाये ॥२०॥

શબ્દાર્થ.

પ્રમાદ વશાઈ=આગસને લીધે	પરલોક=ખીન્ન લોકમાં
પ્રયત્ન નહીં કર્યો	તામધ્ય=તેમાં.
તેથી.	સિધાયે=પહોંચ્યા, ગયા.
જલાઈ=સળગાવી.	આયે=આવ્યા.

ભાવાર્થ—અરેરે ! આગસને લીધે વગર જોયે અગ્નિ સળગાવી તેમાં જે જીવ આવ્યા તે બધા ખીન્ન લોકમાં પહોંચ્યા. (મરી ગયા.)

૧. ત્રણ લોક છે—અધોલોકમાં નિગોદ, સાત નર્ક. તેમાં પહેલાં નર્કમાં ભવનવાસી અને વ્યંતરવાસી દેવ પણ છે. મધ્યમાં મૃત્યુલોક અને ન્યોતિપ દેવ અને ત્રીજાં ઉર્ધ્વલોકમાં વૈમાનિક દેવ (સ્વર્ગના) વિગેરે.

ત્રીંધો અન્ન રાત્રિ પિસાયો, ઇન્ધન બિન સોધ જલાયો ।

ઝાડુ લે જગહ બુહારી, ચિંટિયાંદિકં બહુત વિદારી ॥૧૧॥

શબ્દાર્થ.

ત્રીંધો=સળેલું

ઇન્ધન=લાકડાં

ચિંટીયાંદિકં=કીડી વગેરે.

અન્ન=અનાજ.

ઝાડુ=સાવરણી.

પિસાયો=દબાવ્યું.

બુહારી=વાળી.

જગડુ=જગ્યા, જમીન.

ભાવાર્થ—રાત્રે સળેલું અન્ન દહ્યું; વગર તપાસ્યે લાકડાં સળગાવ્યાં, સાવરણી લઈ જમીન વાળી; (તેમાં) કીડી વીગેરે ઘણાં જીવ માર્યાં.

જલ છાન જીવોની કીની, સોમી મૂડાલ સો દીની ।

નહીં જલથાનક પહુંચાઈ, કિરિયાબિન પાપ ઉપાઈ ॥૨૧॥

શબ્દાર્થ.

છાન=ગાળવાથી

સોમી=તે પણુ.

કિરિયા=આચાર વિચાર.

ભૂ=જમીન.

જીવાની કીની=જીવ નીકળ્યા.

જલથાનક=તે પાણીને ઠેકાણું.

ઉપાઈ=મેળવ્યું.

ડાલ દીની=ફેંકી દીધા.

૧-ખારા પાણીનાં જીવ મીઠા પાણીમાં મરી જાય છે. વીગેરે-તેથી પાણી ગાળી સંખારો રહે તે જેના તે કુવામાં પહોંચ્યાડવો જોઈએ.

*ભાવાર્થ—પાણી ગાળવાથી જીવ નીકળ્યા તે પછી જમીન પર ફેંકી દીધાં—તેને (સંખારાને) તેજ પાણીને ઠેકાણે પહોંચ્યાડયા નહિં તેથી આચાર વગર પાપ મેળવ્યું.

જલમલ મોરિન ગિરવાયો, કૃમિકુલ बहु घात करायो ।

નાદિયોંમેં ચીર ધુવાયે, કોસોંકે જીવ મરાયે ॥ ૨૩ ॥

શબ્દાર્થ

મલ=મલમૂત્ર, દુર્ગંધ વસ્તુ.	કૃમિકુલ=કીડાનો જથ્થો, સં- ખ્યાબંધ કીડા.
મોરિન=ખાળ, નીકેરી, ગટર	ચીર=કપડાં.
ગિરવાયો=નાંખાવ્યું.	ધુવાયે=ઘોવડાવ્યા.
કોસ=એ માઇલ	મરાયે=મરાવ્યાં.

ભાવાર્થ—પાણી અને મલમૂત્ર ખાળમાં રેડાવ્યાં, તેમાં ઘણાં સંખ્યાબંધ જીવની હિંસા કરાવી. નદીમાં કપડાં ઘોવડાવ્યાં તેથી ઘણા ગાઉ સુધીના જીવ મરાવ્યા.

અન્નાદિક સોધ કરાયે, તામધ્ય જીવ નિકરાયે ।

તિનકો નહીં યત્ન કરાયો, ગલિયારે ધૂપ ડરાયો ॥૨૪॥

* જલ ગાળવાની વિધિ—જે કપડાંમાંથી સૂર્યનાં કીરણ ન દેખાય તેવું ૨૪ આંગળ પહોંચું અને ૩૬ આંગળ લાંબુ એવું સફેત કપડું લઈને એવડું કરવું ને તેનાથી પાણી ગાળવું.

શબ્દાર્થ

સોધ કરાયે=તપાસાવ્યા; સાફ	નીકરાયે=કઠાવ્યા.
કરાવ્યા.	ધૂપ=તડકો.
ગલિયારે=રસ્તાપર.	ચતન=જતન.
કરાયો=નંખાવ્યા.	

ભાવાર્થ—અનાજ વિગેરે તપાસાવ્યા તેમાંથી જે શુભ કઠાવ્યા તેનું જતન કરાવ્યું નહીં અને રસ્તા પર તડકામાં નંખાવ્યા.

ફિર દ્રવ્ય કમાવન કાજે, बहु आरम्भ हिंसा साजे ।

કિયે અઘ તૃષ્ણાવશ ભારી, કરુણા નહીં રંચ વિચારી ॥૨૧॥

શબ્દાર્થ

ફિર=વળી.	સાજે=કીધી.
આરંભ=ક્રિયાકાંડ.	રંચ=જરાએ.
તૃષ્ણા=લોભ.	કમાવન=પેદા કરવા.
દ્રવ્ય=પૈસા, ધન.	

ભાવાર્થ—વળી ધન પેદા કરવા માટે ઘણા ક્રિયાકાંડમાં હિંસા કીધી, લોભને આધિન થઈ મોટાં મોટાં પાપ કર્યા અને જરાએ દયા આણી નહીં.

इत्यादिक पाप अनन्ता, हम कीने श्री भगवन्ता ।

સન્તન ચિરકાલ ઉપાયે, વાળીસે જાત ન ગાયે ॥૨૨॥

શબ્દાર્થ.

ઈત્યાદિક=એ વિગેરે.

સન્તત=હુમેશા.

વાણીસે=મોઢેથી.

અનન્ત=પાર વગરના,

ચિરકાલ=લાંબા વખતથી.

જાત=શકાય.

ગાયે=કહી.

શ્રી=પૂજ્ય.

ભાવાર્થ—હે પૂજ્ય ભગવાન, હુમેએ ઉપર કહ્યા તે વિગેરે પાર વગરનાં પાપ કર્યાં છે તે લાંબા વખતથી હુમેશા મેળવ્યાં છે; તેને મોઢેથી કહી શકાય એમ નથી.

તાકો જુ ઉદય અથ આયો, નાના વિધિ મોહિ સતાયો ।

ફલ મુંજત જો દુઃખ પાઠું, વચસે કૈસે કર ગાઠું ॥૨૭॥

શબ્દાર્થ.

તાકો=તેનો (તે પાપનો)

ઉદય=પ્રકાશ, ફળ ભોગવવાનો

વખત.

અથ=હવે

મોહિ=મને

ભુંજત=ભોગવતાં.

આયો=આવ્યો.

સતાયો=સંતાપે છે.

જે=જે.

નાનાવિધિ=જુદી જુદી રીતે.

કાલ=પરિણામ.

કૈસેકર=કેવી રીતે.

ભાવાર્થ—તેનું ફળ ભોગવવાનો વખત હવે આવ્યો. તે હવે મને જુદી જુદી રીતે સતાવે છે; પરિણામ ભોગવતાં જે દુઃખ મેળવું છું તે મોઢેથી કેવી રીતે કહું ?

તુમ જાનત કેવલજ્ઞાની, દુઃખ દૂર કરો શિવથાની ।

હમ તો તુમ શરણ લઈ છે, જિનતારણ વિરદ સહી છે ॥૨૮॥

શબ્દાર્થ.

શિવથાની=સિદ્ધાસયમાં રહેનાર	તારણુ=તારનાર.
લઈ હૈ=લીધું છે.	વિરદ=જશ.

ભાવાર્થ—હે સર્વજ્ઞ ભગવાન, તમે તો (દુઃખ) જાણો છો; હે સિદ્ધાસયમાં રહેનાર ! દુઃખ દૂર કરો; હમે તો તમારો આશરો લીધો છે. જિનેશ્વર ! તમે તારનાર છો (એવો તમને) જશ નહીં છે.

एक ग्रामपती जो होवे, सो भी दुःखिया दुःख खोवे ।

तुम तीन भुवनके स्वामि दुःख भेटो अन्तर्यामी ॥२९॥

શબ્દાર્થ.

ગ્રામપતિ=રાજ.	દુઃખિયા=દુઃખીનું.
ખોવે=દૂર કરે.	ભવન=લોક (અધો, મધ્ય, ઉર્ધ્વ)
સ્વામી=ઉપરિ.	મેટો=મટાડો.
અન્તર્યામી=ઘટઘટના જાણનાર.	

ભાવાર્થ—એક ગામનો રાજ હોય તે પણ દુઃખ દૂર કરે છે (તો) તમે ત્રણ લોકના ઉપરિ છો (માટે) હે ઘટ-ઘટના જાણનાર ! મહારા દુઃખને મટાડો.

દ્રોપદીકો ચીર બઢાયો, સીતા પ્રતિ કમલ રચાયો ।

અંજનસે કિયે અકામી, દુઃખ મેટો અંતર્યામી ॥૧૦॥

શબ્દાર્થ.

ચીર=કપડું.

સીતા=રામની સ્ત્રી.

પ્રતિ=માટે.

અંજન=એક ચોર હતો.

રચાયો=રચાવ્યું.

અકામી=અચ્છા રહિત.

ભાવાર્થ—^૧દ્રોપદીનું કપડું વધારાવ્યું, ^૨સીતા માટે કમલ રચાવ્યું. ^૩અંજનચોરને મોહ રહિત બનાવ્યો, (માટે) હે ઘટઘટના જાણનાર, દુઃખ મટાડો.

મેરે ઔગુણ ન ચિતારો, જિન અપના વિરદ નિહારો ।

સબ દોષ રહિત કરો સ્વામી, દુઃખ મેટો અંતર્યામી ॥૧૧॥

૧—દુઃશાસને સભામાં દ્રોપદીનું લુગડું કઢાવવા માંડ્યું પણ શીલ વ્રતના પ્રભાવથી દેવલોકે લુગડું વધારેલું હતું.

૨—સીતા શીલવતી હતી છતાં તેને કલંક લગાડવામાં આવ્યું હતું, તે નક્કી કરવા બળતી સીતામાં પડી પણ અગ્નિને અહલે પાણી થયું અને તેમાં કમળ દેવલોકે રચ્યું હતું.

૩—અંજનચોર રાજાને ત્યાં ચોરી કરી નવાસતો હતો પણ જન ધર્મપર શ્રદ્ધા થઇ અને ૧૦૮ દોરીના સીકાંપર બેઠો. નીચે ભાંભા, અરછી ઊભા બોસેલા હતાં, છતાં નમોકાર મંત્રપર આધાર રાખી મંત્ર બોલી ૧૦૮ દોરી કાપી નાખી, તેવોજ ઇચ્છારહિત થયો.

શબ્દાર્થ.

મેરે=મારા.

નિહારો=જુઓ.

ઔગુણુ=દોષ.

અપના=પોતાનો.

ચિતારો=જોશો.

ભાવાર્થ—હે જિનેશ્વર, મારા દોષ જોશો નહિ, પોતાના યશને જુઓ, મને બધાં પાપ (કર્મ) રહિત કરો અને હે ઘટઘટના જાણનારા ! મહારા દુઃખને મટાડો.

ઇન્દ્રાદિક પદ નહીં चाहूं, विषयोंमें नाहिं लुभाहूं ।

रागादिक दोष हरी जे, परमात्म निजपद दीजे ॥३२॥

શબ્દાર્થ.

ઇન્દ્ર=દેવના ઉપરિ.

ચાહું=ઇચ્છું.

લુભાહું=લલચાઓ.

રાગાદિક=રાગદ્વેષ વિગેરે.

નિજપદ=પોતાનું પદ, મોક્ષપદ.

*ભાવાર્થ—ઇન્દ્ર વિગેરેની પદવી હું માંગતો નથી કારણકે વિષયમાં હું લલચાઓ નથી; હે પરમાત્મા ! મારા રાગ દ્વેષ વિગેરે (અઠાર) દોષ દૂર કરો અને મને પોતાનું પદ આપો.

હોહા.

दोषरहित जिन देवजी, निजपद दीजे मोहि ।

सब जीवोंको सुख बढ़े, आनंद में गल होहि ॥३॥

* સ્વર્ગમાં ફક્ત સુખ ભોગવવાનું હોય છે પણ ત્યાં વિષય-વાંછના વધુ હોય છે.

શબ્દાર્થ.

મોહિ=મને.

મં=પાપ.

બહે=અધો.

ગલ=ગાળનાર, દૂર કરનાર.

દોષરહિત=વીતરાગ.

ભાવાર્થ—હે વીતરાગ લગવાન ! મને આપણું પદ આપો અને સર્વ જીવને સુખ વધો અને પાપ દૂર કરનાર આનંદ થાઓ.

અનુભવ મણિકે પારખી, જૌહરી આપ જિનેંદ્ર ।

યહી સુવર મોહિ દીજિયે, ચરણ શરણ આનંદ ॥૨॥

શબ્દાર્થ.

અનુભવ=અભ્યાસ, મહાવરો,

સમ્યજ્ઞાન.

પારખી=પારખનાર.

સુવર=સાડું વરદાન.

જોહરી=ઝવેરી.

ભાવાર્થ—હે જિનેશ્વર ! સમ્યજ્ઞાનરૂપ રત્નના પારખનાર તમે પોતે છો, માટે મને એવું સાડું વરદાન આપો કે તમારે ચરણને આશરે રહેવાથી (મને) આનંદ મળે (મોક્ષપદ મળે.)

ઇતિ આલોચના પાઠનું ગુજરાતી ભાષાંતર

શ્રી૦ લલિતાબાઇ અંકલેશ્વર નિવાસીકૃત

સંપૂર્ણ.

પાઠશાળાઓ માટે ઉપયોગી

ગુજરાતી પુસ્તકો.

તત્વાર્થ સુત્ર	(ગુજરાતી અર્થ સાથે)	૦૧
ભક્તામર સ્તોત્ર	” ”	૦૧
રત્નકરંડ શ્રાવકાચાર	” ”	૦૧
છઠ્ઠાલા	” ”	૦૧
બાળબોધ જૈનધર્મ	ભાગ ૧લો ૦)૦૧૧ ભાગ બીજો ૦)૧	
”	ભાગ ત્રીજો ૦)૧ ભાગ ચોથો ૦૧	
અક્ષરંક ચરિત્ર	(અર્થ સહિત)	૦)૧
આલોચના પાઠ	(ગુજરાતી અર્થ સાથે)	૦)૧
દિગંબર જૈન સ્તવનાવલી		૦૧
દિગંબર જૈન જ્ઞાનસંગ્રહ		૦)૧
સામાયિક પાઠ ભાગ	(ગુજરાતી અર્થ સાથે)	૦)૧
દર્શન પાઠ	૦)૧ આલોચના પાઠ	૦)૧
નિર્વાણ કાંડ	૦)૧ છઠ્ઠાલા	૦)૧
ઇષ્ટ છત્રીસી	૦)૧ રવિવાર વ્રત કથા	૦)૧
ધર્મ પરીક્ષા	૦૧ યશોધર ચરિત્ર	૦૧
ચેતન-કર્મ ચરિત્ર	૦૧ ધર્મ પ્રબોધિની	૦)૧
જીવધર ચરિત્ર	૦૧ સુકુમાલ ચરિત્ર	૦૧
દ્રવ્યસંગ્રહ સાર્થ હિંદી ૦૧	શ્રીશિક્ષા ૧-૨ હિંદી ૦)૧ ૦)૧	

મળવાનું સ્થળ:—

ગેનેજર, દિગંબર જૈન પુસ્તકાલય—સુરત.

નિવેદન.

દિગંબર જૈનોમાં સુપ્રસિદ્ધ “શ્રી આલોચના પાઠ” જે હિંદી કવિતામાં છે તેનું શબ્દાર્થ સહિત ગુજરાતી ભાષાંતર શ્રીમતી જૈન મહિલારત્ન લલિતા બહેને કરેલું તે અતિ ઉપયોગી હોવાથી તેમજ પાઠશાળાના વિદ્યાર્થીઓને વિના મૂલ્યે તે મળી શકે તે માટે એના પ્રકાશક શેઠ મુળચંદ કસનદાસ કાપડિયા, માલિક દિગંબર જૈન પુસ્તાલય-સુરતની આજ્ઞા લઈ એની આ ચોથી આવૃત્તિ પ્રકટ કરવામાં આવે છે, જેનો સમગ્રો ખર્ચ વિદ્યાતેજક પરોપકારી શેઠ કૃતેચંદલાલ તારાચંદ, ખડકની ૧૦ પાઠશાળાઓના ઓનરરી મદા મંત્રીએ આપવા ઉદારતા દર્શાવી છે તેથી આ પુસ્તકમાં એ નિઃસ્વાર્થી સેવકનો ફોટો પણ પ્રકટ કરવામાં આવ્યો છે. આજ્ઞા છે કે આપ એજ પ્રમાણે બીજાં પુસ્તકો પણ વિના મૂલ્યે પ્રકટ કરાવી ખડકને આભારી કરશે.

પ્રકાશકો.

